

ІНФОРМАЦІЙНА ДОВІДКА ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВБИВСТВА ТА НАСИЛЬНИЦЬКІ СМЕРТІ ПІД ЧАС ПРОТЕСТІВ НА МАЙДАНІ

ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ
ПРАВА ЛЮДИНИ
УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА

НЕОФІЦІЙНИЙ ПЕРЕКЛАД

I. РЕЗЮМЕ

1. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні (ММГПЛУ) була розміщена в березні 2014 року. Одним з її завдань є «встановлення фактів та обставин та проведення співставлення заяв щодо порушень прав людини, які були вчинені у ході антиурядових демонстрацій, і застосування у зв'язку з ними насильства, що мали місце у період між листопадом 2013 року та березнем 2014 року»¹.

2. У своїх періодичних публічних доповідях² щодо ситуації з правами людини в Україні ММГПЛУ регулярно докментує перебіг подій щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні прав людини під час протестів, відомих як Майдан³. Не зважаючи на те, що інші порушення прав людини мали місце під протестів на Майдані, у цьому документі (i) узагальнено інформацію про хід розслідувань і судового переслідування за вбивства та насильницькі смерті 98 осіб (96 чоловіків, включаючи неповнолітнього юнака, та двох жінок), які були скоєні під час протестів на Майдані, й (ii) надано рекомендації щодо усунення недоліків у відправленні правосуддя стосовно вбивств та насильницьких смертей 98 осіб (95 чоловіків, дві жінки та один неповнолітній юнак).

3. Усі жертви загинули або зазнали смертельних поранень в січні-лютому 2014 року, коли протести набули насильницького характеру після прийняття парламентом низки законів, що обмежували свободу зібрань і вираження поглядів, а також запроваджували кримінальну відповідальність за екстремізм та захоплення адміністративних будівель. Внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України (пізніше розформовані й перетворені у Національну гвардію України) та підрозділи міліції особливого призначення «Беркут» (розформовані після закінчення протестів на Майдані й перетворені в підрозділи спеціального призначення при обласних управліннях Національної поліції), направлені для зупинення протестувальників, були підсилені цивільними особами, які протидіяли протестувальникам, так званими «тітушками»⁴, діяльність яких, як повідомляється, координувалась вищими посадовцями міліції.

4. Через п'ять років після закінчення протестів на Майдані притягнення винних у вбивствах та насильницьких смертях 84 протестувальників, особи, яка не брала участі у протестах,⁵ та 13 правоохоронців, ще не забезпечено. В ході розслідувань не встановлені винні у вбивствах 17 протестувальників та 13 співробітників правоохоронних органів. Лише одна особа була визнана винною у неумисному вбивстві протестувальника. Двоє інших осіб були визнані винними у хуліганстві у справі про вбивство іншого протестувальника.

5. Триває кримінальне переслідування щодо: (i) лідера групи «тітушок» за обвинуваченням у організації викрадення та вбивства протестувальника 21 січня 2014 року в Києві, (ii) колишнього начальника Головного управління Служби безпеки України (СБУ) у м. Києві та Київській області та заступника начальника Департаменту громадської безпеки Міністерства внутрішніх справ України за обвинуваченнями перевищенні влади, що призвело до вбивства 15 протестувальників 18-19 лютого 2014 року в Києві, (iii) члена групи «тітушок» обвинуваченого у замаху на вбивство протестувальника в ніч на 19 лютого 2014 року в Києві, (iv) двох співробітників СБУ за обвинуваченням у перевищенні влади, що призвело до неумисного вбивства жінки 19 лютого 2014 року в Хмельницькому, та (v) п'ятьох співробітників «Беркуту» за обвинуваченням у вбивствах 48 протестувальників та снайпера внутрішніх військ МВС України за обвинуваченням у вбивстві одного протестувальника 20 лютого 2014 року в Києві.

6. ММГПЛУ занепокоєна тим, що правоохоронні органи не змогли вжити заходів, щоб попередити втечі з країни встановлених слідством підозрюваних, що призвело до уникнення ними правосуддя. Деякі з них, які підозрюються у вбивствах протестувальників, змогли втекти після того, як суди звільняли їх з-під варти і не застосовували ефективні заходи забезпечення їх участі у судовому провадженні.

7. ММГПЛУ відзначає, що багато ймовірних злочинців втекли до Російської Федерації, де їм було надано притулок. Згідно з повідомленнями Генеральної прокуратури України, Російська Федерація надала громадянство 18 колишнім правоохоронцям, підозрюваним у вбивствах протестувальників, та окремим колишнім високопосадовцям, підозрюваним в організації таких вбивств. В результаті вони стали недосяжними для українського правосуддя. Шанси

¹ Стаття 5.1.c) Угоди між Урядом України та Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини про розміщення короткотермінової моніторингової місії ООН з прав людини в Україні.

² ММГПЛУ висловлювала занепокоєння щодо прогресу в розслідуванні вбивств протестувальників на Майдані та співробітників поліції у своїй тематичній доповіді щодо відповідальності за вбивства в Україні з січня 2014 року до травня 2016 року.

³ Протести отримали назву відповідно до місця збору перших протестувальників у центрі Києва – Майдану Незалежності.

⁴ «Тітушки» – назва атлетично складених цивільних осіб, найнятих і озброєних правоохоронними органами для протидії протестувальникам; їхні переслідування й напади на протестувальників дозволяли міліції втручатися та застосовувати силу до протестувальників для розгону.

⁵ Один чоловік, працював у офісі у офісі правлячої на той час політичної партії (Партії регіонів), загинув після того як офіс був підпалений в ході зіткнень 18 лютого 2014 року.

притягнення ймовірних злочинців до відповідальності в Україні стають ще більш примарними через стверджену відмову Інтерполу оголосити їх в розшук, мотивуючи це можливим політичним переслідуванням злочинців в Україні.⁶

8. ММПЛУ відзначає зусилля Уряду України, спрямовані на притягнення втікачів до відповідальності в рамках спеціального кримінального провадження за відсутності обвинувачених (*in absentia*)⁷. Проте, процедура кримінального провадження *in absentia* не передбачає повного перегляду справи після затримання обвинуваченого, як того вимагають міжнародні стандарти прав людини. Цей недолік в поєднанні з труднощами забезпечення ефективного правового захисту таких злочинців⁸, може призвести до невиконання в інших країнах рішень, винесених *in absentia*.

9. Оскільки розслідування міліцією вбивств викликало сумніви щодо незалежності та неупередженості через те, що співробітники міліції брали участь у сутичках та підозрювалися у вбивствах протестувальників, 8 грудня 2014 року у складі Генеральної прокуратури України було утворено Департамент спеціальних розслідувань (з липня 2018 року Департамент перетворено на Управління спеціальних розслідувань – УСР). Основне завдання, поставлене перед УСР, – взяти на себе розслідування злочинів, скоєних під час протестів на Майдані, на період до створення Державного бюро розслідувань⁹, уповноваженого розслідувати злочини, зокрема, високопосадовців та співробітників правоохоронних органів.

10. Той факт, що низка співробітників старшого начальницького складу поліції, яких підозрюють у вчиненні злочинів проти протестувальників, продовжують обіймати свої посади, має демотивуючий ефект для їхніх підлеглих. Відповідне небажання співробітників поліції свідчити про причетність правоохоронних органів до вбивств, в поєднанні з нехтуванням співробітників старшого начальницького складу своїм обов'язком забезпечити ідентифікацію своїх підлеглих, які під час протестів носили маски та балаклави не маючи розпізнавальних знаків, створює серйозний виклик для встановлення злочинців.

11. Додаткові труднощі викликані надмірними затримками у проведенні судових експертиз, вкрай необхідних для встановлення обставин і причин смерті людей та визначення виконавців. Частково ці затримки обумовлені недостатнім фінансуванням установ судових експертиз та їх надмірним робочим навантаженням через збройний конфлікт, що триває на сході України. Деякі експертизи проводяться вже більше двох років, почати інші заплановано не раніше, ніж через рік.

12. Передача більшості триваючих розслідувань до Державного бюро розслідувань після 20 листопада 2019 року, як очікується, призведе до ще більшого їх ускладнення.¹⁰

13. ММПЛУ зауважує, що розслідування вбивств співробітників правоохоронних органів під час протестів на Майдані було особливо неефективним. Частково це є результатом відмови Генеральної прокуратури від кримінального переслідування єдиного підозрюваного в умисному вбивстві, встановленого УРС, а також через положення Закону про недопущення переслідування та покарання (закону про недоторканність)¹¹, якими встановлена заборона щодо кримінального переслідування протестувальників за злочини, скоєні ними під час протестів на Майдані, включаючи вбивства правоохоронців.

14. Судові провадження у справах, пов'язаних із Майданом, затягуються. Багато з них характеризуються значними затримками через відводи та самовідводи суддів з неясних причин, повернення обвинувальних актів до прокуратури та призначення судових слухань в найкращому випадку раз на місяць. Ці затримки демотивують жертв і свідків брати участь у судових провадженнях, пов'язаних із Майданом, особливо у випадках, коли їм потрібно приїжджати з інших регіонів України.

15. В контексті тривалих судових процесів, ММПЛУ занепокоєна тим, що деякі обвинувачені тримаються під вартою майже п'ять років в очікуванні рішення суду, що може поставити під загрозу презумпцію їхньої невинуватості. Судді неохоче застосовують запобіжні заходи, не пов'язані з триманням під вартою, через неспроможність правоохоронних органів забезпечити виконання звільненими з-під варти підозрюваними обов'язків, передбачених іншими запобіжними заходами, які б, в свою чергу, забезпечили їх участь у судовому провадженні.

⁶ <https://www.interpol.int/About-INTERPOL/Legal-materials/Neutrality-Article-3-of-the-Constitution>.

⁷ За інформацією Генеральної прокуратури України, ведеться спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) щодо п'ятьох колишніх державних високопосадовців, підозрюваних у насильницькому розгоні протестів на Майдані.

⁸ Найбільш помітним у цьому відношенні є спеціальне досудове розслідування ролі тодішнього Президента Віктора Януковича у злочинах, скоєних проти протестувальників. 7 лютого 2018 року Печерський районний суд м. Києва дозволив проведення заочного розслідування причетності колишнього Президента Януковича до вбивств протестувальників у Києві у період з 18 до 20 лютого 2014 року. Призначений йому адвокат не мав можливості обговорити з ним стратегію захисту і згодом був позбавлений права на зайняття адвокатською діяльністю на підставі скарги, поданої найнятими Януковичем адвокатами до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури м. Києва.

⁹ Відповідно до статті 216 Кримінального процесуального кодексу України Державне бюро розслідувань має повноваження розслідувати злочини, скоєні вищими державними посадовцями України, суддями та співробітниками правоохоронних органів. ДБР почало працювати 27 листопада 2018 р.

¹⁰ З прийняттям Кримінального процесуального кодексу України 13 квітня 2012 року в Україні було розпочато реформу кримінального судочинства, якою, зокрема, передбачено позбавлення органів прокуратури функції досудового слідства. Через п'ять років після набрання Кодексом чинності, а саме – 20 листопада 2017 року, УСР втратило повноваження розпочинати нові кримінальні провадження і впродовж 2 років має завершити розпочаті розслідування до 20 листопада 2019 року або передати їх до Державного бюро розслідувань після цієї дати.

¹¹ Закон України «Про недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань, та визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України» від 21 лютого 2014 року, доступний за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/743-18>.

16. В сукупності всі окреслені вище недоліки разом вказують на те, що Уряд України робить недостатньо для забезпечення невідкладного, незалежного і неупередженого розслідування та подальшого кримінального переслідування винних у вбивствах, скоєних під час протестів на Майдані. Таким чином, ММГЛУ занепокоєна тим, що окреслені вище проблеми створюють серйозну перешкоду забезпеченню правосуддя для жертв вбивств та їхніх родин.

II. МЕТОДОЛОГІЯ

17. Цей документ базується на моніторингу судових засідань, в поєднанні з комплексним дослідженням судових рішень та аналізом інформації, наданої адвокатами жертв, підозрюваних та обвинувачених, представників Уряду, а також загальнодоступної інформації. Висновки включалися у дослідження за умови дотримання стандарту доказування «наявність достатніх підстав». Цей стандарт вважається дотриманим, якщо достатній та достовірний масив первинної інформації, зібраної шляхом інтерв'ю (з жертвами, свідками родичами жертв і адвокатами), зустрічей з представниками Уряду, громадянським суспільством та іншими співрозмовниками й моніторингу судових засідань, узгоджується з вторинною інформацією, визнаною достовірною та надійною, як-от результати вивчення судових документів, офіційних звітів та матеріалів із відкритих джерел.

III. РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ ПІД ЧАС ПРОТЕСТІВ НА МАЙДАНІ ТА КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ВИННИХ ОСІБ

18. Вбивства протестувальників на Майдані загалом можна поділити на п'ять окремих епізодів, залежно від дати, місця і контексту вбивств: (i) вбивства чотирьох протестувальників 21-22 січня 2014 року; (ii) вбивства протестувальників, правоохоронців та особи, яка не брала участь у протестах, 18 лютого 2014 року в м. Києві; (iii) вбивства протестувальників та правоохоронців під час «антитерористичної операції» 18-19 лютого 2014 року в м. Києві; (iv) вбивство двох протестувальників 19 лютого 2014 року в м. Хмельницькому; та (v) вбивства протестувальників та правоохоронців 20 лютого 2014 року в м. Києві.

Вбивства чотирьох протестувальників 21-22 січня 2014 р.

Місце: Київ

Контекст:

16 січня 2014 р. Парламент ухвалив пакет законів, якими було запроваджено обмеження свободи мирних зібрань і вираження поглядів та запроваджено кримінальну відповідальність за екстремізм, наклеп і захоплення адміністративних будівель. 19 січня 2014 р. учасники протесту проти цих законів зустрілися з силами міліції на півдорозі до Парламенту. Після того, як міліція відмовилася пропустити протестувальників, виникли сутички: деякі протестувальники кидали каміння, пляшки з запалювальною сумішшю й підпалили чотири міліцейські автобуси та дві вантажівки. Міліція застосувала проти протестувальників водомети, гумові кулі та несертифіковані світлошумові гранати.

Жертви (чотири чоловіки):

- **Юрій Вербицький** – викрадений вранці 21 січня 2014 р. з лікарні, де йому надавалась медична допомога з приводу травми ока, отриманої під час сутичок із міліцією. Викрадачі вивезли його і ще одного протестувальника на околиці Києва. Після кількох годин допиту та катувань обох чоловіків звільнили увечері 21 січня в лісі. Через отримані травми Юрій Вербицький не міг іти й замерз. Другому чоловікові вдалося дістатися населеного району й вижити.

- **Сергій Нігоян** – був убитий пострілом картечню з мисливської зброї.

- **Михайло Жизневський** та **Роман Сенік** – померли від поранень, завданих кулями, які зазвичай використовувалися міліцією для зупинення автомобілів. Усі троє загинули в епіцентрі сутичок біля стадіону «Динамо» в першій половині дня 22 січня 2014 р.

Кримінальне переслідування винних у вбивстві Юрія Вербицького

19. УСР встановило 14 членів групи «тітушок», ймовірно причетних до викрадення, катування і вбивства Юрія Вербицького. Станом на лютий 2019 року 12 з них переходять від правосуддя.

20. 23 квітня 2014 року поліцією були затримані двоє чоловіків з групи «тітушок». Першому чоловікові належав гараж у передмісті Києва, де обох викрадених протестувальників допитували і катували. Невдовзі після висунення йому обвинувачень у викраденні, катуванні та умисному вбивстві, він зник¹².

21. Справа другого чоловіка, який стояв на сторожі, перебуває в суді. 17 липня 2018 року, після майже трьох років слухань по суті справи, суддя у справі заявила самовідвід¹³. Станом на лютий 2019 року нового суддю ще не призначено.

22. 28 липня 2017 року слідчі УСР затримали ще одного члена групи «тітушок» за підозрою у створенні злочинної організації, перешкоджанні публічним зібранням, викраденні, катуванні та умисному вбивстві Юрія Вербицького¹⁴. 24 липня 2018 року обвинувальний акт щодо нього було направлено до суду¹⁵. Станом на лютий 2019 року обвинувачений залишається під вартою¹⁶, а суд заслуховує показання свідків обвинувачення, зокрема, інших членів груп «тітушок».

23. ММПЛУ занепокоєна тим, що не всі аспекти вбивства Юрія Вербицького повністю розслідувані. Наприклад, у окремих справах Управління з розслідування злочинів вчинених злочинними організаціями висунуло двом працівникам правоохоронного органу обвинувачення у незаконному прослуховуванні телефонних розмов чоловіка, викраденого разом із Вербицьким під час протестів на Майдані¹⁷. Оскільки обставини та мета викрадення свідчать про координацію дій між правоохоронними органами та групами «тітушок»¹⁸, кримінальне провадження щодо організації незаконного прослуховування зараз об'єднано зі справою про викрадення, катування та вбивство Юрія Вербицького.

24. Кримінальне переслідування винних у вбивстві Юрія Вербицького було затьмарено тим, що Уряд не забезпечив явку до суду одного з ключових обвинувачених. Незабезпечення проведення без зайвого зволікання суду іншим членом групи

викликає занепокоєння.

¹² Адвокати захисту повідомили поліцію про зникнення підозрюваного, але прокуратура закрила справу, встановивши, що його не викрадали. Після його повторної неявки на судові слухання 26 серпня, 8 вересня і 16 жовтня Бориспільський міжрайонний суд Київської області надав дозвіл на його затримання. Повний текст ухвали доступний за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/40934761>. Наразі підозрюваного оголошено у розшук: <https://wanted.mvs.gov.ua/searchperson/details/?id=32406184>.

¹³ Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 17 липня 2018 р., доступна за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75448688>.

¹⁴ Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 29 липня 2017 р., доступна за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68090613>. Ухвалу винесла та сама суддя, яка розглядала справу викрадача Юрія Вербицького та іншого протестувальника, на підставі чого вона заявила свій самовідвід.

¹⁵ https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=233697

¹⁶ Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 9 листопада 2017 року, доступна за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70260014#>.

¹⁷ 15 вересня 2016 р. двом працівникам правоохоронних органів було повідомлено про підозру щодо порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, і щодо службового підроблення у зв'язку з незаконним прослуховуванням телефонних розмов протестувальника, викраденого з лікарні разом із Юрієм Вербицьким. Прес-реліз Генеральної прокуратури України «Генпрокуратура завершила досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо працівників правоохоронного органу, які порушили таємницю телефонних розмов активіста Євромайдану І. Луценка», 22 вересня 2016 р., доступний за посиланням: https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=192997.

¹⁸ Низка фактів дає підстави вважати, що «тітушки» координували викрадення з правоохоронцями. Викрадачі знали протестувальника, якого вони викрали разом з Юрієм Вербицьким, і прийшли по нього дуже швидко. Правоохоронці, які відстежували його пересування, знали про його місцезнаходження і звернулися до груп «тітушок» на предмет незаконного його затримання і допитування як активного протестувальника.

Розслідування вбивств Сергія Нігояна, Михайла Жизневського і Романа Сеника

25. Станом на лютий 2019 року слідчі УСР не встановили виконавців. Згідно з результатами судових експертиз, вбивці знаходилися на відстані 7-21 м від жертв. Тип використаних куль та дистанція, з якої були здійснені постріли, дозволили УСР визначити щонайменше 11 підрозділів «Беркуту», що знаходилися на місці злочину 22 січня 2014 року.

26. За інформацією, наданою УСР, Міністерство внутрішніх справ України не співпрацювало зі слідчими. Той факт, що деякі працівники поліції високого рангу, підозрювані або обвинувачувані у різноманітних злочинах проти протестувальників, зберегли свої посади, могло мати демотивуючий вплив на багатьох працівників поліції в плані надання ними свідчень щодо конкретних дій як співробітників «Беркуту», які були на місці злочину 22 січня 2014 року, так і їхнього командування в той та інші дні. Як результат, УСР відзначало брак достовірних показів співробітників правоохоронних органів про дії співробітників «Беркуту», які перебували на місці злочину 22 січня 2014 року¹⁹, та щодо дій їхнього керівництва в той та інші дні.

¹⁹ Брак достовірних розповідей про працівників правоохоронних органів за відсутності співробітництва у розслідуванні з боку Міністерства внутрішніх справ України. За словами Департаменту спеціальних розслідувань, на момент висунення кримінальних обвинувачень щодо злочинів, скоєних у контексті протестів на Майдані, 66 підозрюваних продовжували служити в Національній поліції або внутрішніх військах (25 з них обіймали посади старших офіцерів). Станом на листопад 2018 року 33 з них продовжують служити у Національній поліції, зокрема, десять старших офіцерів.

Вбивства 18 лютого 2014 р.

Місце: Київ

Контекст:

Жорстокі сутички між протестувальниками та міліцією спалахнули, коли протестувальники йшли маршем до будівлі Верховної Ради, де збиралися закликати депутатів парламенту проголосувати за зміни до Конституції, які б обмежили повноваження Президента на користь Верховної Ради. Коли міліція заблокувала протестувальникам шлях до Парламенту, протестувальники спалили декілька міліцейських вантажівок. Офіс правлячої політичної партії (Партії регіонів) був підпалений, коли протестувальники штурмували цю будівлю. У вогні загинув працівник офісу. Міліція застосовувала світлошумові гранати й кийки, щоб відтіснити протестувальників назад на Майдан. У результаті сутичок 11 протестувальників загинули або померли. Чотирьох співробітників міліції було застрелено.

Жертви (14 чоловіків та 1 жінка):

Особа, яка не брала участь у протестах :

- **Володимир Захаров** помер від отруєння чадним газом під час пожежі в офісі Партії регіонів;

Протестувальники :

- **Володимир Кіщук, Ігор Сердюк та Сергій Шаповал** були застрелені;

- **Сергій Дідич** помер через травму голови, отриманої внаслідок наїзду міліцейської вантажівки, якою незаконно заволодів інший протестувальник;

- **Іван Наконечний, Анатолій Нечипоренко, Андрій Корчак і Артем Мазур** померли від поранень, отриманих під час сутичок;

- **Антоніна Дворянець і Зураб Хурція** були затопані на смерть, коли протестувальники бігли від наступаючих загонів «Беркуту»;

- **Яків Зайко** помер від серцевого нападу, тікаючи від наступаючих загонів «Беркуту».

Співробітники міліції:

- **Максим Третяк, Іван Теплюк, Віталій Гончаров і Дмитро Власенко** були застрелені поблизу Майдану Незалежності.

Розслідування вбивств Володимира Кіщука, Ігоря Сердюка та Сергія Шаповала

27. 16 жовтня 2015 року слідчі УСР затримали командира другої роти харківського полку «Беркуту» за підозрою у зловживанні владою або службовими повноваженнями, яке призвело до вбивства Володимира Кіщука, Ігоря Сердюка та Сергія Шаповала, а також поранень 107 протестувальників 18 лютого 2014 року. У інтерв'ю журналісту він підтвердив, що у той день у центрі Києва були присутні співробітники підрозділів міліції спеціального призначення «Беркут» із Києва, Львова, Кіровограда (зараз – Кропивницький) та Харкова. Деякі з них, за його словами, отримали боєприпаси, які не були обліковані²⁰.

28. 23 червня 2016 року два співробітники другої роти харківського полку «Беркут» були заарештовані за обвинуваченнями у замаху на вбивство 33 протестувальників на Майдані. Крім того, одному з підозрюваних було висунуто обвинувачення у вбивстві протестувальників Кіщука, Сердюка та Шаповала. Станом на кінець 2016 року обидва підозрювані були звільнені судом з-під варті, а у квітні 2017 року втекли до Російської Федерації²¹.

29. ММГЛУ зауважує, що в деяких випадках, пов'язаних з убивствами протестувальників, суди звільняли ймовірних виконавців злочинів з-під варті, не вживаючи заходів необхідних для забезпечення їхньої явки в суд.

Кримінальне переслідування винного у вбивстві Сергія Дідича

30. 12 березня 2016 року суд в Києві визнав винним протестувальника у незаконному заволодінні міліцейською вантажівкою та наїзді на Сергія Дідича, що спричинило його смерть. Посилаючись на положення закону про недоторканність, суд звільнив його від кримінальної відповідальності²². 6 вересня 2016 року апеляційний суд скасував цю ухвалу на підставі скаргу прокуратури та сім'ї загиблого й направив справу на повторний розгляд. Суд установив, що закон про недоторканність не підлягав застосуванню у даній справі, оскільки обвинувачений скоїв злочин не проти правоохоронців, здійснюючи захист своїх прав, а проти іншого протестувальника, що протирічить духу закону про недоторканність.

31. Після чергової неявки обвинуваченого у суд 27 вересня 2018 року суд ухвалив оголосити його у розшук²³. Поліція, однак, не внесла його до розшукового обліку, що унемож-

ливає ефективний розшук обвинуваченого. Станом на лютий 2019 року місцезнаходження обвинуваченого залишається невідомим.

²⁰ Співробітники поліції не дотримувались процедури видачі боєприпасів. Відеозапис інтерв'ю доступний за посиланням https://www.youtube.com/watch?v=4_M0yVT16PA&index=3&list=PLPnX89fQLdslQhL7XxYU_Fuv2_4hk331P.

²¹ 6 квітня 2017 р. Апеляційний суд м. Києва звільнив співробітника «Беркуту», обвинуваченого у замаху на вбивство 33 протестувальників, із-під варті під особисте зобов'язання не виїжджати з країни, а 13 квітня 2017 р. разом із трьома іншими колишніми співробітниками «Беркуту» він утік до Російської Федерації. Наступного дня всі четверо оприлюднили відеозапис, на якому заявили, що втекли з України через побоювання переслідувань за те, що вони назвали «виконанням конституційного обов'язку» на Майдані (див. за посиланням <https://www.youtube.com/watch?v=IXPykJcCv0U>). Співробітник «Беркуту», який був обвинувачений у вбивстві трьох протестувальників, зник до 19 вересня 2017 р., коли після чергової неявки на судове слухання суд дозволив його примусовий привід. 2 листопада 2017 р. його було оголошено у розшук, див. за посиланням <https://bit.ly/2VsQ97G>.

²² Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 12 березня 2016 року, доступна за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56433235>.

²³ Після повторної неявки відповідача на судові засідання 4 та 14 липня 2018 р. суд дозволив його привід (ухвала Печерського районного суду м. Києва від 4 липня 2018 р., повний текст ухвали доступний за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75107909>; ухвала Печерського районного суду м. Києва від 14 липня 2018 р., повний текст ухвали доступний за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67852399>), 10 серпня 2018 р. ухвалив затримати його (ухвала Печерського районного суду м. Києва від 10 серпня 2018 р., повний текст ухвали доступний за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75916874>), а 27 вересня 2018 р. оголосив його у розшук (ухвала Печерського районного суду м. Києва від 27 вересня 2018 р., повний текст ухвали доступний за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76996487>).

32. ММГЛУ занепокоєна тим, що надмірне широке застосування закону про недоторканність судом, а також невжиття поліцією заходів для розшуку винуватця, який переховується, дозволило йому уникнути правосуддя.

Розслідування вбивств Андрія Корчака, Артема Мазура, Івана Наконечного і Анатолія Нечипоренка

33. Слідчі, які розслідують вбивства протестувальників Андрія Корчака, Артема Мазура, Івана Наконечного і Анатолія Нечипоренка 18 лютого 2014 року, не встановили підозрюваних. Наявна інформація дає підстави вважати, що жертви могли отримати смертельні поранення у зіткненнях із правоохоронцями. Труднощі встановлення фактичних виконавців обумовлені тим, що у зіткненнях брала участь велика кількість людей і у більшості випадків проблематично визначити, хто завдав смертельного удару. Крім того, колишні високопосадовці правоохоронних органів нехтували виконанням обов'язку щодо забезпечення наявності на формі або шоломах їхніх підлеглих розпізнавальних знаків, та проведення обов'язкових службових розслідувань за такими фактами.

Розслідування вбивств чотирьох співробітників міліції

34. Станом на лютий 2019 року слідчі УСР не встановили осіб, які скоїли вбивства чотирьох співробітників міліції – Максима Третяка, Івана Теплюка, Віталія Гончарова і Дмитра Власенка. ММГЛУ відзначає, однак, певний прогрес у розслідуванні вбивств двох співробітників внутрішніх військ – Максима Третяка та Івана Теплюка. УСР установило, що зброя, застосована 20 квітня 2014 року членами крайньої правої групи «Правий сектор» під час нападу на блокпост, контрольований озброєними групами самопроголошеної «Донецької народної республіки», була тією ж самою зброєю, з якої було вбито Третяка та Теплюка і поранено ще трьох правоохоронців 18 лютого 2014 року²⁴. Слідчі встановлювали місцеперебування особи, яка мала при собі цю зброю 18 лютого 2014 року, та інших членів «Правого сектора», з якими вона перебувала у контакті, проте не встановили ймовірного стрільця²⁵.

35. ММГЛУ відзначає відсутність зацікавленості з боку суспільства на проведення розслідування вбивств цих чотирьох та дев'яти інших правоохоронців. Суспільний попит був ключовим фактором, що забезпечив ефективність розслідування інших гучних справ та забезпечення справедливості для жертв.

Розслідування смерті Антоніни Дворянець, Зураба Хурція та Якова Зайка

36. Розслідування загибелі Антоніни Дворянець, Зураба Хурція та Якова Зайка не встановило підозрюваних. За наявною інформацією, жертви померли через наявну в них серцеву патологію. Існуючий відеозапис подій 18 лютого, оброблений лабораторією Jus Talionis Reconstruction Lab²⁶, дає підстави вважати, що пані Дворянець і пан Хурція були затоптані на смерть, коли натовп протестувальників кинувся вниз вулицею Інститутською, тікаючи від підрозділу спеціального призначення «Беркут», який наближався²⁷.

Розслідування смерті Володимира Захарова

37. Розслідування смерті Володимира Захарова, який загинув у пожежі в офісі «Партії регіонів» спочатку проводила Генеральна прокуратура, а восени 2014 року справа була передана до міліції. З січня 2018 року розслідування передано УСР. ММГЛУ занепокоєна тим, що розслідування підпалу вказаної будівлі і, відповідно, встановлення винних у загибелі Володимира Захарова, не принесло результатів.

²⁴ Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 20 листопада 2015 року, доступна за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54278484>.

²⁵ Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 12 лютого 2016 року, доступна за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55996751>.

²⁶ <https://talio.org/en/about-us.html>.

²⁷ У барикаді, спорудженій протестувальниками, був дуже вузький прохід, що спричинило давку, в якій протестувальники топтали один одного. Див. реконструкцію подій 18 лютого 2014 р., підготовлену лабораторією Jus Talionis Reconstruction Lab, за посиланням <https://talio.org/en/events/labety>.

Вбивства протестувальників і співробітників міліції під час «антитерористичної операції» у Києві 18-19 лютого 2014 р.

Місце: Київ

Контекст:

Після вбивств співробітників правоохоронних органів поблизу Майдану Незалежності СБУ та Міністерство внутрішніх справ розпочали «антитерористичну операцію» в центрі Києва з метою затримання озброєних протестувальників і зачищення Майдану. Водночас кілька десятків «тітушок» зібралося за декілька кварталів від Майдану, щоб завадити відступу протестувальників у цьому напрямку. В результаті цих подій 17 протестувальників і п'ять співробітників міліції були вбиті.

Жертви (22 чоловіки):

Протестувальники:

- **Володимир Бойків, Валерій Брезденюк, Сергій Бондарев, Олександр Плеханов, Василь Прохорський, Андрій Черненко, Віктор Швець і Юрій Пасхалін** були застрелені; ще дві особи померли пізніше у лікарні від вогнепальних поранень, отриманих на Майдані Незалежності: **Віктор Орленко** (помер 3 червня 2014 р.) та **Юрій Сидорчук** (помер 28 червня 2014 р.);

- **Володимир Кульчицький** помер від вогнепального поранення;

- **Дмитро Максимов** помер від вибухової травми; **Олександр Капінос** помер від відкритої черепно-мозкової травми;

- **Віктор Прохорчук** був знайдений з перерізанним горлом;

- **Олександр Клітинський** та **Володимир Топій** загинули під час пожежі у Будинку профспілок;

- **Віталій Васильцов** був вбитий поблизу місцевості, яку контролювали «тітушки».

- журналіст **В'ячеслав Веремій** фільмував з таксі зібрання «тітушок» поблизу Софійської площі. Як тільки «тітушки» помітили його, вони витягли його з автомобіля, побили та застрелили.

Співробітники міліції:

- **Андрій Федюкін, Василь Булітко, Олексій Іваненко, Віталій Захарченко і Сергій Цвігун** були застрелені поблизу Майдану Незалежності під час проведення «антитерористичної операції» у Києві.

Кримінальне переслідування винних у вбивствах п'ятнадцятих протестувальників на Майдані

38. Дев'ять колишніх високопосадовців підозрюються у незаконній організації та проведенні «антитерористичної операції» в центрі Києва в результаті чого були вбиті або загинули Володимир Бойків, Валерій Брезденюк, Сергій Бондарев, Олександр Плеханов, Василь Прохорський, Андрій Черненко, Віктор Швець, Юрій Пасхалін, Віктор Орленко, Юрій Сидорчук, Володимир Кульчицький, Дмитро Максимов, Олександр Капінос, Олександр Клітинський та Володимир Топій. Спеціальне досудове розслідування щодо участі п'ятьох з них²⁸ у організації та проведенні «антитерористичної операції» триває.

39. Триває судове провадження у справі колишнього начальника Головного управління СБУ в м. Києві та Київській області за обвинуваченням у перевищенні влади, що призвело до вбивств протестувальників. Обвинувачений перебуває під вартою з 20 серпня 2015 року, коли УСР висунуло йому обвинувачення. Судове провадження розпочалось на початку 2017 року, оскільки захист майже рік оспорював юрисдикцію суду, що і спричинило істотну затримку початку судового розгляду.

40. 25 травня 2018 року, УСР передало до суду обвинувальний акт відносно колишнього заступника начальника Департаменту громадської безпеки МВС²⁹ України, якому інкримінуються, окрім іншого, вбивства чотирнадцятих протестувальників. Станом на лютий 2019 року, суд не завершив підготовче судове засідання. ММГЛУ занепокоєна тим, що попри тяжкість висунутих обвинувачень, обвинувачений продовжує обіймати високу посаду в Міністерстві внутрішніх справ України, яке відмовилося відсторонити його до завершення судового провадження.

41. Слідство продовжує пошуки тих, хто скоїв вбивства або спричинив загибель п'ятнадцятих протестувальників. За версією слідства, вони служили у підрозділах правоохоронних органів і органів безпеки, які брали участь у «антитерористичній операції» у центрі Києва. ММГЛУ стурбована тим, що незабезпечення Урядом необхідних ресурсів для бюро судових експертиз негативно впливає на встановлення фактичних виконавців злочину. Низка судових експертиз, які сприятимуть встановленню виконавців, проводиться вже більш двох років.

Розслідування вбивств двох інших протестувальників

42. Досудове розслідування вбивств Віктора Прохорчука та Віталія Васильцова, що ведеться УСР, не встановило ймовірних підозрюваних.

Кримінальне переслідування винних у вбивстві В'ячеслава Веремія

43. З тринадцяти членів групи «тітушок», ймовірно причетних до побиття і подальшого вбивства журналіста В'ячеслава Веремія, тільки троє були затримані та віддані під суд. Два чоловіки засуджені за обвинуваченнями в хуліганстві за побиття Веремія, а третій чоловік наразі перебуває під судом за додатковими обвинуваченнями у скоєнні умисного вбивства, незаконному зберіганні зброї та незаконному перешкоджанні публічним зібранням. Підозрювані виконавці вбивства та організатори перебувають у розшуку.

44. 13 червня 2018 року Апеляційний суд м. Києва визнав ватажка вищезгаданої групи «тітушок», який зібрав

²⁸ Тодішній Президент Віктор Янукович, колишній Міністр внутрішніх справ та його заступник, колишній голова СБУ та його заступник.

²⁹ На теперішній час обвинувачений перебуває на посаді начальника Управління громадської безпеки Національної гвардії України.

близько 20 осіб за кілька кварталів від Майдану Незалежності, винним у хуліганстві та засудив його до п'яти років позбавлення волі³⁰. Станом на лютий 2019 року засуджений перебуває під вартою, очікуючи на перегляд його справи у касаційному порядку³¹.

45. 3 вересня 2018 року Дарницький районний суд м. Києва на підставі угоди про визнання винуватості визнав винним другого відповідача, охоронця ватажка «тітушок», у хуліганстві та призначив йому покарання у вигляді трьох років і шести місяців позбавлення волі³². 5 листопада 2018 року той самий суд зарахував строк попереднього ув'язнення засудженого з розрахунку 1 день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі.³³

46. Справа ще одного члена групи «тітушок», обвинуваченого у замаху на вбивство, перебуває у суді. Обвинувачений перебуває під вартою з березня 2017 року. Слідством встановлено, що він кілька разів вистрілив зі свого пістолета в салон таксі, у якому перебувало три особи, після чого інші «тітушки» витягли В'ячеслава Веремія з автомобіля та почали його бити.

47. Слідчі також установили члена іншої групи «тітушок», який ймовірно застрелив В'ячеслава Веремія. Останнє відоме місцезнаходження ймовірного вбивці – м. Горлівка, яке зараз контролюється самопроголошеною «Донецькою народною республікою», а відтак він є недосяжним для слідчих.

Розслідування вбивств п'яти співробітників міліції

48. Досудове розслідування вбивств співробітників міліції Андрія Федюкіна, Василя Булітка, Олексія Іваненка, Віталія Захарченка і Сергії Цвігуна, що ведеться УСП, не встановило ймовірних підозрюваних з огляду на характер поранень. Деякі жертви померли від наскрізних поранень, інші були вбиті пострілами з мисливської зброї. Обидві ці обставини ускладнюють ідентифікацію використаної зброї. Остання обставина, однак, вказує на можливу причетність протестувальників до таких вбивств.

³⁰ Вирок Апеляційного суду м. Києва від 13 червня 2018 року, доступно за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74688253>.

³¹ 17 вересня 2018 р. Верховний Суд України відкрив касаційне провадження за скаргю захисника відповідача. Ухвала про відкриття провадження доступна за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76503088>.

³² Ухвала Дарницького районного суду м. Києва від 3 вересня 2018 р., доступна за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76896530>.

³³ Ухвала Дарницького районного суду м. Києва від 5 листопада 2018 року, доступна за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77681785>.

Суд посилався на положення ч. 5 ст. 72 Кримінального кодексу України у редакції 26 листопада 2015 року, відповідно до якого попереднє ув'язнення зараховується судом у строк покарання у разі засудження до позбавлення волі один день за два.

Вбивства двох протестувальників 19 лютого 2014 р.

Місце: Хмельницький

Контекст:

Після жорстоких зіткнень між правоохоронними органами та протестувальниками 18 лютого 2014 р. на Майдані в Києві у містах західної України спалахнули відкриті протести. Увечері 18 лютого у Львові та Івано-Франківську протестувальники штурмом захопили будівлі обласних органів внутрішніх справ і СБУ. Деякі протестувальники несли бити й кидали пляшки з запалювальною сумішшю.

Уранці 19 лютого група протестувальників увірвалася в будівлю СБУ в Хмельницькому. Внаслідок пострілів зсередини будівлі, зроблених співробітником СБУ, один протестувальник усередині будівлі та три протестувальники на вулиці отримали вогнепальні поранення, від яких одна із них померла. У відповідь на стрілянину протестувальники заблокували входи та виходи з будівлі. Пізніше цього ж дня ще один протестувальник був застрелений біля воріт виїзду з території Управління СБУ.

Жертви (1 жінка та 1 чоловік):

- **Людмила Шеремет** померла від вогнепального поранення в голову;
- **Дмитро Пагор** був застрелений.

Кримінальне переслідування винних у вбивстві Людмили Шеремет

49. Розслідування вбивства Людмили Шеремет, яке проводилось військовою прокуратурою упродовж майже з моменту подій, не було ефективним. За словами керівника УСР, військова прокуратура загубила кулю, вилучену з тіла жертви, і не встановила фактичного підозрюваного. Військова прокуратура розслідувала участь колишнього начальника Головного управління СБУ в Хмельницькій області у вбивстві Людмили Шеремет, проте у 2015 році кримінальне провадження було закрито. Він, як повідомляється, віддав наказав відкрити вогонь у випадку штурму будівлі СБУ з боку протестувальників.

50. 21 червня 2018 року УСР, до якого була передана справа, направило співробітнику СБУ повідомлення про підозру у вбивстві Людмили Шеремет і пораненні ще трьох протестувальників. За кілька днів до цього, СБУ направила його на службу в зону збройного конфлікту на сході України³⁴. За інформацією УСР, Міністерство оборони України засекретило інформацію про його місцеперебування, фактично сховавши підозрюваного від слідства. Незважаючи на те, що підозрюваного оголошено в розшук, військове командування Операції об'єднаних сил не затримало його. У вересні 2018 року, попри прогрес, досягнутий УСР у розслідуванні вбивства Людмили Шеремет, справу було повернуто до військової прокуратури за відсутності правових підстав на це, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України.

51. 14 грудня 2018 року колишній начальник Головного управління СБУ в Хмельницькій області був повідомлений про підозру у перевищенні влади, вбивстві через необережність пані Людмили Шеремет, умисному тяжкому тілесному ушкодженні та необережному тяжкому тілесному ушкодженні іншим протестувальникам. 18 грудня суд в Києві відмовив у взятті його під варту³⁵. 15 лютого 2019 суд в Києві скасував постанову військової прокуратури від березня 2015 року про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного за наслідками розгляду скарги адвоката однієї з жертв того дня³⁶.

52. 20 грудня 2018 року, військова прокуратура розшукала співробітника СБУ, підозрюваного у вбивстві Людмили Шеремет та трьох інших протестувальників 19 лютого 2014 року, та вручила йому повідомлення про підозру у перевищенні влади, вбивстві через необережність та необережному тяжкому тілесному ушкодженні протестувальників в Хмельницькому³⁷. Наступного дня суд в Києві обрав йому запобіжний захід у вигляді домашнього арешту. 3 січня 2019 року інший суд в Києві змінив запобіжний захід на особисту поруку старшого офіцера³⁸.

53. ММГЛУ зазначає, що затримки у притягненні винних до кримінальної відповідальності є результатом неефективного розслідування, проведеного військовою прокуратурою. ММГЛУ занепокоєна тим, що рішення Генерального прокурора повернути справу до військової прокуратури може бути прикладом втручання у незалежне розслідування і призвести до уникнення відповідальності винними особами.

Розслідування вбивства Дмитра Пагора

54. Станом на лютий 2019 року розслідування вбивства Дмитра Пагора не привело до встановлення підозрюваних.

³⁴ Див. 23-тю Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, п. 69, за посиланням https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineMay-August2018_UKR.pdf.

³⁵ Ухвала Подільського районного суду м. Києва від 18 грудня 2018 р., доступна за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78821440>.

³⁶ <https://www.facebook.com/eugeniyazz/posts/2231319286907858>.

³⁷ За інформацією, наданою УСР, військовою прокуратурою було виключено з обвинувачення спричинення умисних тяжких тілесних ушкоджень мітингувальнику, що було доведено УСР.

³⁸ Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 3 січня 2019 р., доступна за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79001111>.

Вбивства сорока дев'яти протестувальників і чотирьох співробітників міліції 20 лютого 2014 р.

Місце: Київ

Контекст:

Вранці 19 лютого 2014 р. активна фаза «антитерористичної операції» у Києві закінчилася, й сили міліції та СБУ відступили на свої позиції навколо Майдану Незалежності. Майже впродовж всього дня запеклі зіткнення між правоохоронцями та протестувальниками не відбувались.

До 9.00 год. 20 лютого 39 співробітників міліції, що оточували Майдан, зазнали вогнепальних поранень, і двоє були вбиті. Приблизно о 9.00 год. протестувальники перейшли у наступ, намагаючись відтіснити міліцію з Майдану Незалежності. Замість того, щоб виявити серед протестувальників тих, хто фактично стріляв, і нейтралізувати їх, співробітники міліції почали безладну стрілянину по людях, які мали лише кийки та саморобні металеві щити. У результаті 48 протестувальників і ще двоє співробітників міліції були застрелені. Правоохоронці припинили вести вогонь близько 12.00 год., коли відступили за барикаду на перетині вулиць Інститутської та Ольгинської. Остання жертва, однак, була застрелена приблизно о 17.00 год.

Жертви:

Протестувальники (52 чоловіки та 1 неповнолітній юнак):

- **Олександр Балюк, Георгій Арутюнян, Богдан Вайда, Максим Шимко, Богдан Сольчаник, Андрій Саєнко, Віталій Коцюба, Олексій Братушка, Ігор Пехенько, Василь Мойсей, Іван Тарасюк, Ігор Дмитрів, Андрій Дигдалович, Назарій Войтович** (17 років на момент смерті), **Сергій Байдовський, Іван Блюк, Андрій Мовчан, Сергій Кемський, Микола Дзявкульський, Валерій Опанасюк, Анатолій Корнєєв, Сергій Бондарчук, Ігор Костенко, Олександр Щербанюк, Едуард Гриневич, Олег Ушневич, Анатолій Жаловага, Володимир Жеребний, Роман Варениця, Роман Точин, Юрій Парашук, Ігор Ткачук, Устим Голоднюк, Іван Пантелєєв, Роман Гурик, Євген Котляр, Микола Паньків, Олександр Царьок, Володимир Чаплінський, Віктор Чміленко, Йосип Шилінг, Леонід Полянський, Олександр Храпаченко, Віталій Смоленський, Богдан Ільків, Владислав Зубенко і Василь Аксенин** були застрелені між 9.00 та 12.00 год. 20 лютого 2014 р. на вул. Інститутській.

- **Володимир Мельничук** був застрелений приблизно о 17.00 год. 20 лютого 2014 р.

Співробітники міліції (4 чоловіки):

- **Сергій Спічак** і **Володимир Зубок** були застрелені приблизно о 8.30 год. 20 лютого 2014 р.;

- **Сергій Михайлович** і **Микола Симисюк** були застрелені приблизно о 9.10 год. 20 лютого 2014 р.

Кримінальне переслідування за вбивства 48 протестувальників у центрі Києва 20 лютого 2014 року

55. УСР встановило 27 співробітників «Беркуту», причетних до вбивства 48 протестувальників і замаху на вбивство 80 протестувальників уранці 20 лютого 2014 року. УСР не визначив індивідуальну відповідальність кожного співробітника «Беркуту» за вбивство 48 протестувальників. Замість цього прокуратура намагається довести в суді, що вони діяли групою зі спільним умислом – невідбиркове вбивство протестувальників. ММГЛУ занепокоєна тим, що невіднесення кожного вбивства на рахунок конкретного правоохоронця може призвести до проблем з призначенням справедливого покарання в залежності від тяжкості їхніх діянь.

56. Станом на лютий 2019 року справа п'ятох з 27 встановлених співробітників «Беркуту» знаходиться в суді. Двоє співробітників київського «Беркуту» були заарештовані 3 квітня 2014 року; троє інших співробітників київського «Беркуту» були заарештовані впродовж 2015 року³⁹ і з того часу перебувають під вартою. ММГЛУ зазначає, що через складність справи та значну кількість жертв, свідків і речових доказів, не слід очікувати швидкого завершення судового провадження. Це викликає занепокоєння щодо прав обвинувачених, які перебувають під вартою від чотирьох до п'яти років без можливості бути звільненими під заставу. Водночас, втеча звільнених з під варті підозрюваних у інших провадженнях, пов'язаних із Майданом, дає підстави вважати, що існуючі механізми не завжди можуть належним чином забезпечити участь обвинувачених у судовому провадженні.

57. Наприклад, командир київського «Беркуту», який був заарештований 3 квітня 2014 року, втік 3 жовтня 2014 року після того, як суд ухвалив звільнити його з-під варті під домашній арешт. Російська влада надала громадянство принаймні 18 співробітникам «Беркуту», які підозрюються у вбивствах 48 протестувальників і втекли з України, а також відмовила у їх екстрадиції та у проведенні слідчих дій з ними, що робить їх недосяжними для українського правосуддя.

58. ММГЛУ зазначає також, що ряд слідчих дій, зокрема слідчі експерименти і судова-медична експертиза, ще не проведено. Початок будівництва музею пам'яті вбитих протестувальників на вул. Інститутській поставив під загрозу проведення слідчого експерименту через проведення будівельних робіт на місці злочину. Окрім того, ситуаційна експертиза подій 20 лютого 2014 року була запланована тільки на 2021 рік, що, як очікується, ще більше затримає притягнення до відповідальності винних у вбивствах 48 протестувальників.

Розслідування вбивства протестувальника Олександра Храпаченка

59. Після проведення додаткових балістичних експертиз та інших слідчих дій 31 жовтня 2018 року УСР заарештувало снайпера внутрішніх військ МВС України за підозрою у скоєнні вбивства Олександра Храпаченка. 3 листопада Печерський районний суд м. Києва ухвалив взяти його під варту на 60 днів⁴⁰. За інформацією слідчих УСР, його справу буде виділено зі справи п'ятох співробітників «Беркуту», щоби

³⁹ Вони були заарештовані 20 лютого, 23 лютого та 26 червня 2015 року, відповідно.

⁴⁰ Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 3 листопада 2018 року, доступна за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77715552#>.

уникнути повторного початку судового розгляду. Проте, станом на лютий 2019 року УСР не зняло обвинувачення у вбивстві Олександра Храпаченка з вищезгаданих п'ятьох співробітників «Беркуту». В результаті, кримінальне провадження щодо його вбивства здійснюється в рамках двох справ: п'ятьох співробітників «Беркуту» та снайпера внутрішніх військ.

Розслідування вбивства протестувальника Володимира Мельничука

60. УСР продовжує розслідування вбивства Володимира Мельничука. Він став останньою особою, застреленою на вул. Інститутській 20 лютого 2014 року, через кілька годин після того, як підрозділи «Беркуту» відступили на свої позиції вище по вулиці. Характер поранення Мельничука і напрямок вогню дають підстави вважати, що його могли застрелили правоохоронці з-за їхньої барикади.⁴¹ ММПЛУ занепокоєна тим, що затягнута судова експертиза у справі затримує встановлення особи підозрюваного.

Розслідування вбивств п'яти співробітників міліції

61. УСР встановило, що деякі протестувальники на Майдані використовували зброю проти правоохоронців. За висновком слідчих, протестувальники захопили деяку з цієї зброї в арсеналах міліції та СБУ в Івано-Франківську і Львові, на заході України⁴², у ніч із 18 на 19 лютого 2014 року й потім привезли цю зброю до Києва.

62. Прокуратура встановила двох протестувальників (власника зброї та стрільця), які ймовірно причетні до вбивства двох співробітників міліції 20 лютого 2014 року. Власник зброї переховується від слідства, а стрілець був заарештований 3 квітня 2018 року і повідомлений про підозру у вбивстві двох співробітників міліції та замаху на вбивство ще одного⁴³. Перший арешт протестувальника з Майдану відразу викликав критику з боку публічних осіб, зокрема народних депутатів⁴⁴, які стверджували, що арешт є порушенням закону про недоторканність. 4 квітня 2018 року Генеральний прокурор заявив, що діяння, інкриміновані підозрюваному, були неправильно кваліфіковані, й замінив керівника групи прокурорів на свого заступника, яка негайно виключила з підозри умисні вбивства. На даний момент підозрюваному інкримінуються замах на вбивство співробітника міліції та незаконне поводження зі зброєю.

63. Закон про недоторканність забороняє судове переслідування протестувальників за вбивство або замах на вбивство співробітників міліції, скоєні під час протестів на Майдані, але не поширюється на умисне вбивство. Вбивства двох співробітників міліції дозволили УСР кваліфікувати дії підозрюваного як умисне вбивство, таким чином, виключивши його з-під захисту згаданого закону. ММПЛУ стурбована тим, втручання у розслідування з боку Заступник Генерального прокурора може унеможливити розслідування вбивств двох правоохоронців. Це, в свою чергу, може мати негативні наслідки для сімей жертв, які жадають справедливості, а також може вплинути на належну кваліфікацію злочинів, що інкримінуються п'ятьом співробітникам «Беркуту», які обвинувачуються у вбивствах 48 протестувальників в тому самому контексті.

IV. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

64. Через п'ять років після протестів на Майдані, ММПЛУ відзначає обмежений прогрес у розслідуваннях і кримінальному переслідуванні винних у вбивствах та насильницьких смертях 98 осіб (включаючи двох жінок та неповнолітнього юнака), скоєних під час тих подій. Єдиний чоловік, якого визнано винним у неумисному вбивстві протестувальника, був іншим протестувальником. Двоє членів групи «тітушок» визнанні винними у хуліганстві, незважаючи на їхню причетність до інциденту, в результаті якого загинув інший протестувальник.

65. Триває кримінальне переслідування дванадцяти інших осіб: (i) лідера групи «тітушок» за обвинуваченням у викраденні та вбивстві протестувальника 22 січня 2014 року в Києві; (ii) колишнього начальника Головного управління СБУ в м. Києві та Київській області, і колишнього заступника начальника Департаменту громадської безпеки МВС України, за обвинуваченнями у перевищенні влади, що призвело до вбивства 15 протестувальників 18 лютого 2014 року в Києві; (iii) члена групи «тітушок», за обвинуваченням у вбивстві протестувальника в ніч на 19 лютого 2014 року в Києві; (iv) двох офіцерів Головного управління СБУ в Хмельницькій області за підозрою у перевищенні влади, що призвело до неумисного вбивства жінки в Хмельницькому 19 лютого 2014 року; а також (v) колишніх п'ятьох співробітників міліції, внутрішніх військ за вбивства 48 протестувальників 20 лютого 2014 в Києві, та колишнього снайпера внутрішніх військ, підозрюваного у вбивстві одного з цих протестувальників.

⁴¹ За інформацією, наданою УСР, вбивство Володимира Мельничука інкриміновано усім 27 співробітникам «Беркуту», включаючи п'ятьох, яких судять за вбивства 48 інших протестувальників 20 лютого 2014 року.

⁴² Два співробітники «Беркуту» загинули у казармах під час зіткнень біля території підрозділу «Беркуту» у Львові.

⁴³ У своєму інтерв'ю підозрюваний заявив, що 20 лютого 2014 р. застрелив двох співробітників міліції та зробив ряд пострілів по правоохоронцям із будівлі Національної музичної академії України ім. Чайковського, розташованої на Майдані. <https://www.youtube.com/watch?v=YLLZQMlzb54> [1:05:10].

⁴⁴ Щонайменше три депутати Парламенту, зокрема Володимир Парасюк (символічна постать протестів на Майдані, який, за словами підозрюваного, знаходився з ним у будівлі консерваторії на Майдані), звинуватили прокурора в тому, що справа про вбивство протестувальників не розслідується, а замість цього прокуратура зосередилася на «патріотах» (відеозапис судових слухань від 3 квітня 2018 р. доступний за посиланням <https://www.youtube.com/watch?v=eWP33VrFCZY>).

66. Що стосується вбивств 17 протестувальників, особи вбивць все ще мають бути встановлені. ММГЛУ занепокоєна неналежним розслідуванням випадків насильницьких смертей трьох протестувальників та особи, яка загинула під час протестів, не беручи в них участі.

67. Більше того, ММГЛУ закликає докласти більше зусиль для розслідування вбивств правоохоронців. ММГЛУ нагадує про обов'язок Уряду України забезпечити відповідальність і доступ до правосуддя для всіх. Родини всіх загиблих мають право на правду і повинні мати можливість реалізувати своє право на ефективний засіб правового захисту. Більше того, розслідування вбивств правоохоронців могло б мати вплив на кваліфікацію злочинів, інкримінованих співробітникам правоохоронних органів.

68. Рекомендації Уряду України:

- a. Забезпечити незалежне і неупереджене розслідування всіх без виключення вбивств, скоєних під час протестів на Майдані, включаючи вбивства протестувальників та правоохоронців;
- b. Забезпечити невторчання у розслідування вбивств, скоєних під час протестів на Майдані;
- c. Забезпечити належну допомогу слідчим УСР зі сторони оперативних підрозділів Національної поліції та СБУ;
- d. Виділити експертним установам необхідні ресурси для завершення всіх судових експертиз, що проводяться у кримінальних справах, пов'язаних із вбивствами, скоєними під час протестів на Майдані;
- e. Забезпечити, щоб у судових процесах у справах про вбивства, скоєних під час подій на Майдані, не було непотрібних і необґрунтованих затримок. У випадках, коли такі затримки стають необхідними, суди повинні розглядати альтернативи досудовому триманню під вартою;
- f. Забезпечити явку на суд підозрюваних та обвинувачених, яких було звільнено з-під варти в рамках кримінального провадження проти них;
- g. Скасувати закон про недоторканність із метою забезпечити судове переслідування за вбивства правоохоронців під час протестів на Майдані;
- h. Забезпечити більш гнучку процедуру передачі розслідувань з УСР до Державного бюро розслідувань, яка б дозволила УСР завершити розслідування, в яких було досягнуто найбільшого прогресу, після спливу визначеного законом строку;
- i. Забезпечити, щоб передача розслідувань, що ведуться у справах про вбивства, скоєних під час протестів на Майдані, від УСР до Державного бюро розслідувань не призвела до зниження якості розслідувань;
- j. Розглянути можливість надання УСР повноважень проводити процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях щодо вбивств, вчинених під час протестів на Майдані, що здійснюються Державним бюро розслідувань;
- k. Змінити процедуру кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*) таким чином, щоб дозволити повний судовий перегляд кримінального провадження після того, як злочинця буде затримано;
- l. Забезпечити належне реагування відповідними органами на допущені під час розслідування та судового провадження порушення зі сторони правоохоронців та суддів;
- m. Внести зміни до законодавства, які удосконалюють процедуру отримання дозволів на здійснення слідчих дій, які на даний момент можуть займати від декількох днів до декількох місяців.

69. Рекомендації міжнародному співтовариству:

- a. Забезпечити належний розгляд запитів щодо екстрадиції підозрюваних або обвинувачуваних у вбивствах, вчинених під час протестів на Майдані, які ховаються від слідства;
- b. Надати необхідну технічну допомогу розслідуванням вбивств, вчинених під час протестів на Майдані.

